

EL

EL

EL

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

Βρυξέλλες, 3.7.2008
COM(2008) 423 τελικό

ΠΡΑΣΙΝΗ ΒΙΒΛΟΣ

Μετανάστευση και κινητικότητα: προκλήσεις και ευκαιρίες για τα εκπαιδευτικά συστήματα της ΕΕ

{SEC(2008) 2173}

(υποβληθείσα από την Επιτροπή)

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Στην παρούσα Πράσινη Βίβλο εξετάζεται μια σημαντική πρόκληση που αντιμετωπίζουν σήμερα τα εκπαιδευτικά συστήματα, μια πρόκληση η οποία, αν και δεν είναι νέα, έχει κάνει πολύ πιο έντονη την παρουσία της τα τελευταία χρόνια και έχει εξαπλωθεί πολύ περισσότερο λόγω της παρουσίας μεγάλου αριθμού παιδιών από οικογένειες μεταναστών στα σχολεία, παιδιά τα οποία βρίσκονται σε ασθενέστερη κοινωνικοοικονομική θέση.

2. Για τον ειδικό σκοπό της παρούσας Βίβλου οι όροι «παιδιά από οικογένειες μεταναστών», «παιδιά μεταναστών» και «μαθητές μετανάστες» αναφέρονται στα παιδιά όλων των προσώπων που ζουν σε χώρα της ΕΕ στην οποία δεν έχουν γεννηθεί, ανεξάρτητα από το εάν είναι υπήκοοι τρίτης χώρας, πολίτες άλλου κράτους μέλους της ΕΕ ή εάν στη συνέχεια απέκτησαν την υπηκοότητα του κράτους μέλους υποδοχής. Αυτή είναι, ταυτόχρονα, και η ευρεία έννοια του όρου «μετανάστευση» η οποία διαφέρει από ορισμένα κείμενα της ΕΕ που αναφέρονται στη μεταναστευτική πολιτική¹. Παρά τις σημαντικές νομικές και πρακτικές διαφορές με την κατάσταση των πολιτών τρίτων χωρών, οι πολίτες της ΕΕ που διαμένουν σε άλλο κράτος μέλος έχουν περιληφθεί στην παρούσα Βίβλο λόγω του ότι τα ειδικά εκπαιδευτικά θέματα που εξετάζονται στο παρόν κείμενο αφορούν και μεγάλο αριθμό από αυτούς. Η κατάσταση αυτή αντικατοπτρίζεται και στο γεγονός ότι οι πηγές δεδομένων, PIRLS και PISA, στις οποίες στηρίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό η Βίβλος δεν κάνουν διάκριση μεταξύ των χωρών καταγωγής, είτε οι πολίτες αυτοί προέρχονται από τα κράτη μέλη της ΕΕ είτε από τρίτες χώρες².

3. Τα υψηλότερα στην ιστορία επίπεδα εισροής υπηκόων τρίτων χωρών στην ΕΕ, σε συνδυασμό με τα υψηλά επίπεδα εσωτερικής μετακίνησης στην ΕΕ μετά τις δύο πρόσφατες διευρύνσεις, είχαν ως αποτέλεσμα τα σχολεία σε ορισμένες χώρες της ΕΕ να αντιμετωπίσουν μια ξαφνική και απότομη αύξηση του αριθμού των παιδιών αυτών. Από τα στοιχεία του προγράμματος PISA (2006)³ προκύπτει ότι το 10% τουλάχιστον του σχολικού πληθυσμού στην ηλικία των 15 ετών στις χώρες της ΕΕ 15 είτε γεννήθηκαν στο εξωτερικό είτε και οι δυο τους γονείς έχουν γεννηθεί σε άλλη χώρα· το ποσοστό αυτό πλησιάζει το 15% στην τετάρτη τάξη του δημοτικού σχολείου. Σε ορισμένες χώρες, όπως η Ιρλανδία, η Ιταλία και η Ισπανία, το ποσοστό των μαθητών που έχουν γεννηθεί σε άλλη χώρα τριπλασιάστηκε ή

¹ Στο πλαίσιο αυτό, είναι σημαντικό να υπενθυμίσουμε ότι οι πολίτες της ΕΕ, αντίθετα από τους υπηκόους των τρίτων χωρών, έχουν το θεμελιώδες δικαίωμα, που τους παραχωρεί η συνθήκη για την ΕΚ, να μετακινούνται ελεύθερα στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, χωρίς καμία ιδιαίτερη απαίτηση ένταξης για τη διαμονή τους σε άλλο κράτος μέλος. Αυτή είναι και η θεμελιώδης διαφορά σε σύγκριση με τους όρους που πρέπει να πληρούν οι υπήκοοι τρίτων χωρών, σύμφωνα με τους ισχύοντες κοινοτικούς και εθνικούς κανόνες που διέπουν τη μετανάστευση, για να μπορέσουν να διαμείνουν σε κράτος μέλος της ΕΕ.

² Όταν το κείμενο αναφέρεται σε *κοινότητες μεταναστών*, σκοπός του είναι να μεταφέρει το σημαντικό στοιχείο που περιλαμβάνεται στο τμήμα 2.1 σχετικά με το ότι το φαινόμενο των διαφορών στο μορφωτικό επίπεδο και οι παράγοντες στους οποίους οφείλονται ισχύουν και για τις μεταγενέστερες γενιές (είτε έχουν πολιτογραφηθεί είτε όχι), ιδίως όταν γίνεται διαχωρισμός από την κοινότητα που κατάγεται από το κράτος μέλος υποδοχής. Τέλος, το κείμενο δεν αναφέρεται στις ομάδες μη μεταναστών πολιτών της ΕΕ που διαθέτουν διακριτή εθνοτική καταγωγή ή πολιτιστική ταυτότητα και οι οποίοι χαρακτηρίζονται επίσης από υψηλή τάση κοινωνικού αποκλεισμού (π.χ. Ρομ). Ωστόσο, πολλές πλευρές της ανάλυσης και των εκπαιδευτικών προκλήσεων που περιγράφονται εδώ θα μπορούσαν να ισχύουν και γι' αυτούς.

³ Το Πρόγραμμα Διεθνούς Αξιολόγησης Μαθητών (PISA) είναι ένα τεστ που διεξάγεται σε παγκόσμιο επίπεδο ανά τριετία μεταξύ μαθητών ηλικίας 15 ετών, η διεξαγωγή του οποίου συντονίζεται από τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ).

τετραπλασιάστηκε μετά το 2000. Στο ΗΒ, ο αριθμός των μαθητών που εγγράφονται στα σχολεία αμέσως μετά την άφιξή τους από το εξωτερικό αυξήθηκε κατά 50% σε διάστημα δύο χρόνων, αυξάνοντας τον ήδη υψηλό αριθμό μαθητών από οικογένειες μεταναστών. Επιπλέον, οι μεταναστευτικές ροές έχουν την τάση να καταλήγουν σε συγκέντρωση των μαθητών μεταναστών σε αστικές περιοχές και σε συγκεκριμένες πόλεις, π.χ. στο Ρότερνταμ, στο Μπέρμιγγαμ ή στις Βρυξέλλες ο μισός σχεδόν σχολικός πληθυσμός προέρχεται από οικογένειες μεταναστών⁴. Στη Μαδρίτη, το ποσοστό των μαθητών μεταναστών έχει δεκαπλασιαστεί σε σύγκριση με το 1991.

4. Η παρουσία μεγάλων αριθμών μαθητών μεταναστών έχει σημαντικές επιπτώσεις στα εκπαιδευτικά συστήματα. Τα σχολεία πρέπει να προσαρμοστούν στην παρουσία των μαθητών αυτών και να αντιμετωπίσουν τις ιδιαίτερες ανάγκες τους φροντίζοντας παράλληλα να παρέχουν υψηλής ποιότητας και ισότιμη εκπαίδευση. Η εκπαίδευση είναι το μέσο που μπορεί να εξασφαλίσει ότι οι μαθητές αυτοί θα αποκτήσουν τα κατάλληλα εφόδια για να ενταχθούν και να γίνουν επιτυχημένοι και παραγωγικοί πολίτες στη χώρα υποδοχής, με άλλα λόγια ότι η μετανάστευση μπορεί να έχει θετικά αποτελέσματα τόσο για τους μετανάστες όσο και για τη χώρα υποδοχής. Τα σχολεία πρέπει να διαδραματίσουν κορυφαίο ρόλο στη δημιουργία μιας κοινωνίας χωρίς αποκλεισμούς, καθώς αυτά προσφέρουν τη μεγαλύτερη ευκαιρία στους νέους από την κοινότητα των μεταναστών και από την κοινότητα της χώρας υποδοχής να γνωριστούν μεταξύ τους και να αναπτύξουν τον αλληλοσεβασμό. Η μετανάστευση μπορεί να εμπλουτίσει την εκπαιδευτική εμπειρία για όλους· η γλωσσική και πολιτιστική ποικιλία μπορεί να αποτελέσει ανεκτίμητη πηγή για τα σχολεία. Μπορεί να συμβάλει στην εμπάθυνση και την ενίσχυση της παιδαγωγικής, των δεξιοτήτων και της ίδιας της γνώσης.

5. Η μετανάστευση επηρεάζει την εκπαίδευση των παιδιών ακόμη και όταν οι οικογένειές τους είναι υψηλού κοινωνικοοικονομικού και μορφωτικού επιπέδου. Οι μαθητές αυτοί είναι πιθανόν να επηρεαστούν αρνητικά, τουλάχιστον βραχυχρόνια, από τη διακεκομμένη σχολική φοίτηση ή επειδή πρέπει να αντιμετωπίσουν γλωσσικές και πολιτιστικές διαφορές. Ωστόσο, οι μακροχρόνιες προοπτικές όσον αφορά την επιτυχία τους στην εκπαίδευση είναι καλές και η γνωριμία τους με νέους πολιτισμούς και γλώσσες συμβάλλει στη βελτίωση της προσωπικότητάς τους. Είναι βέβαιο ότι πολλά παιδιά μεταναστών, μεταξύ των οποίων και πολλά από το κύμα των πρόσφατων αφίξεων, εντάσσονται στην ομάδα αυτή. Ωστόσο, επίκεντρο της παρούσας Πράσινης Βίβλου είναι ο συνδυασμός των γλωσσικών και πολιτιστικών διαφορών με τη μειονεκτική από κοινωνικοοικονομική άποψη θέση και η τάση συγκέντρωσής του σε ορισμένες περιοχές και σε συγκεκριμένα σχολεία. Πρόκειται για πολύ σημαντική πρόκληση που αντιμετωπίζουν τα εκπαιδευτικά συστήματα και η επιτυχημένη ή αποτυχημένη αντιμετώπισή της θα έχει μεγάλες κοινωνικές συνέπειες. Όπως αποδεικνύεται από τα στοιχεία που ακολουθούν, υπάρχουν μεγάλες και συχνά επίμονες διαφορές μεταξύ του μορφωτικού επιπέδου των παιδιών μεταναστών και των συνομηλίκων τους. Σε έκθεση που δημοσιεύτηκε το 1994, η Επιτροπή είχε υπογραμμίσει τους κινδύνους που θα μπορούσαν να προκύψουν εάν δεν βελτιώνονταν οι ευκαιρίες μόρφωσης για τα παιδιά μεταναστών – διεύρυνση των κοινωνικών διαφορών και μετάδοσή τους από τη μία γενιά στην άλλη, πολιτισμικός διαχωρισμός, αποκλεισμός κοινοτήτων και συγκρούσεις μεταξύ εθνοτήτων. Το ενδεχόμενο των συνεπειών αυτών εξακολουθεί να υπάρχει.

6. Η εκπαιδευτική πολιτική παραμένει αρμοδιότητα των κρατών μελών. Παρόλ' αυτά, οι προκλήσεις που καταγράφονται εδώ αποτελούν όλο και περισσότερο κοινό πεδίο. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, στις 13-14 Μαρτίου 2008, ζήτησε από τα κράτη μέλη να βελτιώσουν

⁴ Βλ. πίνακα παραρτήματος.

τα επίπεδα απόκτησης δεξιοτήτων των μαθητών που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών. Στην κοινή έκθεση για το 2008 σχετικά με την εφαρμογή του προγράμματος εργασίας «Εκπαίδευση και κατάρτιση 2010» επισημάνθηκε ότι το εκπαιδευτικό μειονέκτημα πολλών μαθητών μεταναστών πρέπει να αντιμετωπιστεί με ιδιαίτερη προσοχή⁵. Από την ανάλυση που ακολουθεί προκύπτει ότι ορισμένες χώρες πέτυχαν περισσότερο από άλλες να μειώσουν τις διαφορές μορφωτικού επιπέδου μεταξύ των μαθητών μεταναστών και των υπολοίπων συνομηλίκων τους στη χώρα υποδοχής. Είναι σαφές ότι υπάρχει ευρύ πεδίο ανταλλαγής απόψεων σχετικά με τους παράγοντες που διαμορφώνουν το εκπαιδευτικό μειονέκτημα και τις πολιτικές με τις οποίες είναι δυνατόν να αντιμετωπιστεί.

7. Η οδηγία 77/486/ΕΟΚ αποτελεί παλαιότερη προσπάθεια της ΕΕ για την επικέντρωση της προσοχής των κρατών μελών στη σχολική φοίτηση των παιδιών των διακινούμενων εργαζομένων. Η οδηγία αυτή εφαρμόζεται στα παιδιά που υπόκεινται στην υποχρεωτική σχολική φοίτηση σύμφωνα με τη νομοθεσία του κράτους μέλους υποδοχής και είναι εξαρτώμενα από εργαζόμενο υπήκοο άλλου κράτους μέλους. Η οδηγία αυτή προβλέπει ότι τα κράτη μέλη:

- εξασφαλίζουν την παροχή δωρεάν εκπαίδευσης στην επικράτειά τους, προσαρμοσμένης στις ιδιαίτερες ανάγκες των παιδιών αυτών, ιδίως δε τη διδασκαλία μιας επίσημης γλώσσας του κράτους μέλους υποδοχής και
- προάγουν τη διδασκαλία της μητρικής γλώσσας και του πολιτισμού της χώρας καταγωγής, σε συνδυασμό με την κανονική εκπαίδευση, και σε συνεργασία με το κράτος μέλος καταγωγής.

8. Σκοπός της Πράσινης Βίβλου είναι προκαλέσει προβληματισμό σχετικά με το μέλλον της οδηγίας, το ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει σήμερα για την επίτευξη του αρχικού της στόχου, την ενίσχυση, δηλαδή, της εκπαίδευσης των παιδιών μεταναστών από χώρες της ΕΕ και κατ' επέκταση να συμβάλει στη διασφάλιση της μιας από τις τέσσερις ελευθερίες που εγγυάται η Συνθήκη.

9. Η εκπαιδευτική πρόκληση που αντιμετωπίζουν τα σχολικά συστήματα έχει μεταβληθεί αρκετά από την εποχή που εγκρίθηκε η οδηγία 77/486/ΕΟΚ. Λόγω του ότι εφαρμόζεται μόνο στη σχολική φοίτηση των παιδιών που είναι πολίτες της ΕΕ, η οδηγία αυτή δεν καλύπτει σημαντικό μέρος της εν λόγω πρόκλησης, την εκπαίδευση, δηλαδή, των παιδιών υπηκόων τρίτων χωρών⁶. Όπως αποδεικνύεται πιο κάτω, η εφαρμογή της οδηγίας είναι αποσπασματική. Ο προτεινόμενος προβληματισμός πρέπει να εστιαστεί στο κατά πόσον η οδηγία προσθέτει αξία στις προσπάθειες των κρατών μελών για χάραξη πολιτικής στο συγκεκριμένο τομέα και εάν αποτελεί τον καλύτερο τρόπο για να υποστηρίξει η ΕΕ τις προσπάθειες αυτές.

10. Η παρούσα Πράσινη Βίβλος δημιουργεί, επίσης, ένα πλαίσιο για τη συνολική εξέταση όλων των προκλήσεων που συνδέονται με την εκπαίδευση των παιδιών μεταναστών και καλεί

⁵ Κοινή έκθεση για το 2008 του Συμβουλίου και της Επιτροπής, *Παροχή διά βίου μάθησης για γνώση, δημιουργικότητα και καινοτομία*, Φεβρουάριος 2008.

⁶ Τα παιδιά των υπηκόων τρίτων χωρών έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση σε βάση ίσης μεταχείρισης με τα παιδιά που είναι υπήκοοι του κράτους μέλους υποδοχής, εάν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2003/86/ΕΚ σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης (ΕΕ L 251 της 3ης Οκτωβρίου 2003, σ. 12) και/ή της οδηγίας 2003/109/ΕΚ σχετικά με το καθεστώς υπηκόων τρίτων χωρών οι οποίοι είναι επί μακρόν διαμένοντες (ΕΕ L 16 της 23ης Ιανουαρίου 2004, σ. 44).

όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη να καταθέσουν τις ιδέες τους σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο θα μπορούσε η ΕΕ μελλοντικά να υποστηρίξει τα κράτη μέλη στη διατύπωση της εκπαιδευτικής πολιτικής τους στον τομέα αυτό, και σχετικά με το πώς θα μπορούσε να οργανωθεί μια πιθανή μελλοντική διαδικασία ανταλλαγής και αμοιβαίας μάθησης και τι θα μπορούσε να καλύπτει⁷.

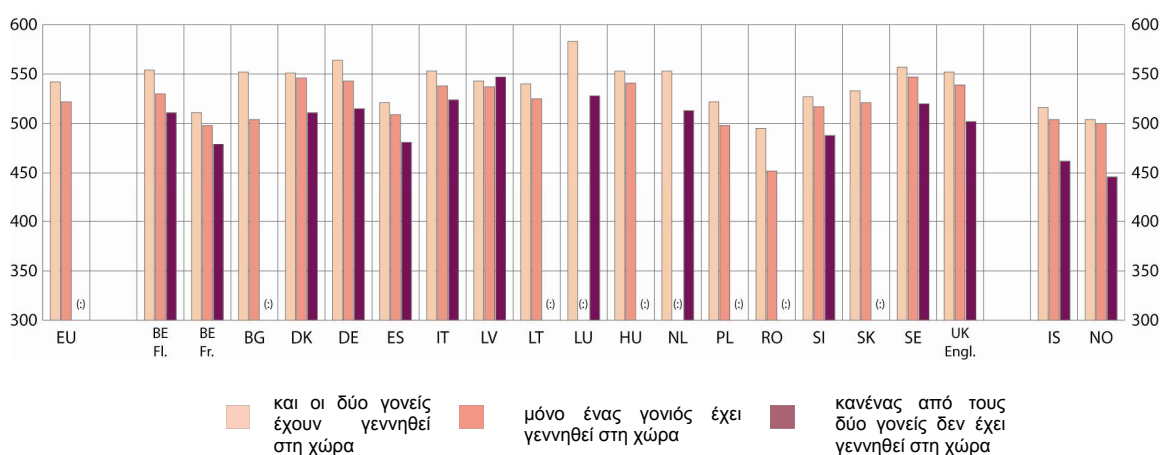
2. Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΠΟΥ ΠΡΟΕΡΧΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ

2.1. Πολλά παιδιά μεταναστών χαρακτηρίζονται από εκπαιδευτικό μειονέκτημα

11. Υπάρχουν σαφείς και σταθερές ενδείξεις ότι τα παιδιά μεταναστών έχουν χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο από τους συνομηλίκους τους. Από την έρευνα PIRLS για τον αλφαριθμητισμό προκύπτει ότι οι επιδόσεις των μαθητών μεταναστών δεν είναι το ίδιο καλές με εκείνες των μη μεταναστών συνομηλίκων τους στο τέλος του δημοτικού σχολείου.

Σχήμα 1 – Διαφορά επίδοσης στην ανάγνωση μεταξύ μαθητών των οποίων και οι δύο γονείς έχουν γεννηθεί στη χώρα και μαθητών των οποίων κανένας από τους δύο γονείς δεν έχει γεννηθεί στη χώρα, 2006

(επίδοση στην κλίμακα ανάγνωσης PIRLS – μέσος όρος)

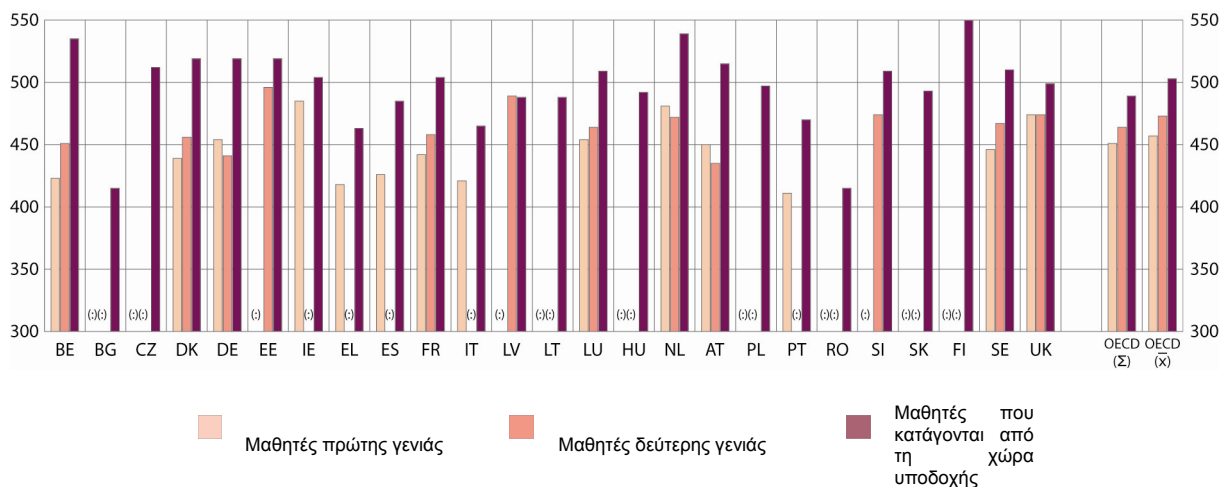
Πηγή: δεδομένα PIRLS 2006

12. Από την έρευνα PISA ΟΟΣΑ για τις τυπικές σχολικές δεξιότητες των εφήβων ηλικίας 15 ετών επιβεβαιώνεται ότι οι επιδόσεις των μαθητών μεταναστών αυτής της ηλικιακής ομάδας είναι συστηματικά χαμηλότερες από εκείνες των μαθητών της χώρας υποδοχής, σε όλους τους θεματικούς τομείς που εξετάστηκαν, δηλαδή στις φυσικές επιστήμες, στα μαθηματικά και στην ανάγνωση, τομέας στον οποίο παρατηρείται και η μεγαλύτερη διαφορά.

⁷ Η Πράσινη Βίβλος στηρίζεται σε εκτεταμένη έρευνα και τεκμηριωμένη ανάλυση (βλ. βιβλιογραφία στο παράρτημα). Ξεκινά από τις εργασίες του Eurydice και του ΟΟΣΑ σχετικά με την εκπαίδευση των μαθητών μεταναστών και καλύπτει πολύ υλικό που παρέχει το European Forum for Migration Studies του University of Bamberg. Τα θέματα έχουν συζητηθεί με την ομάδα για την πρόσβαση και την κοινωνική ένταξη (Peer Learning Cluster on Access and Social Inclusion), στο πλαίσιο του προγράμματος εργασίας εκπαίδευση και κατάρτιση 2010.

Σχήμα 2 – Διαφορές στις επιδόσεις των μαθητών στα μαθηματικά ανά μεταναστευτική κατηγορία και χώρα

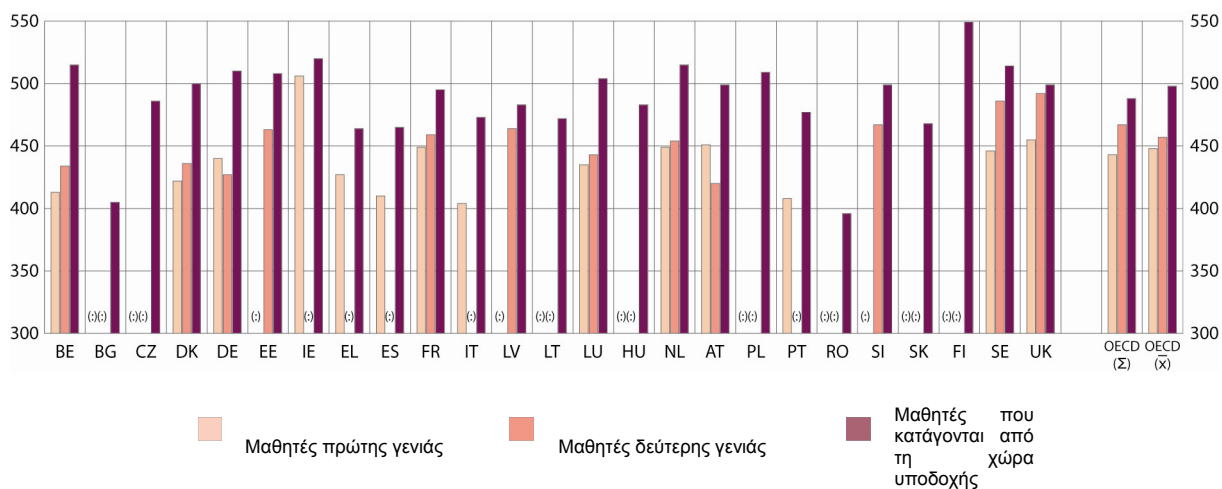
(επίδοση στην κλίμακα των μαθηματικών – μέσος όρος)

Πηγή: PISA ΟΟΣΑ 2006

Σχήμα 3 – Διαφορές στις επιδόσεις των μαθητών στην ανάγνωση ανά μεταναστευτική κατηγορία και χώρα

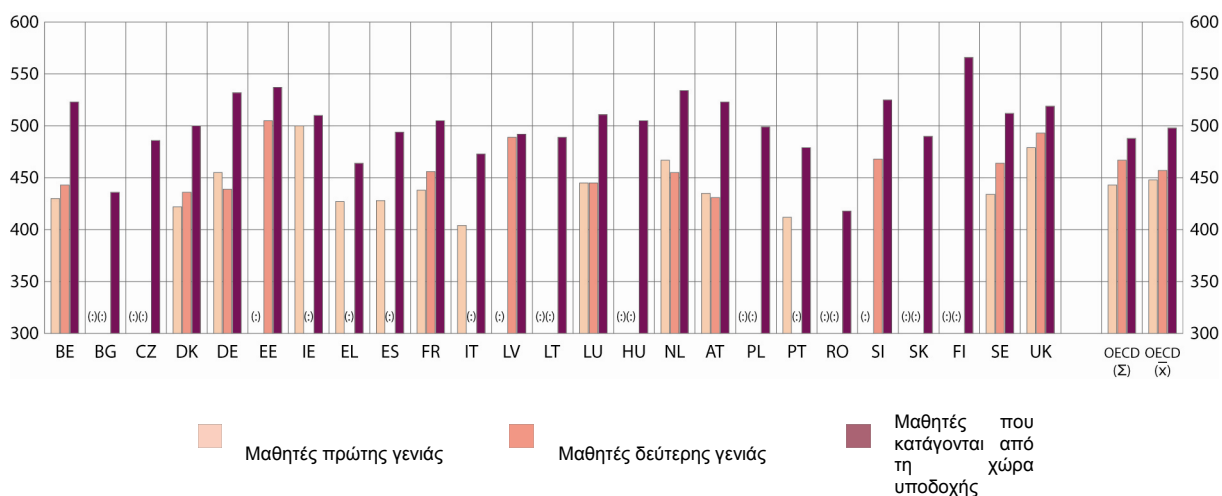
(επίδοση στην κλίμακα της ανάγνωσης – μέσος όρος)

Πηγή: PISA ΟΟΣΑ 2006

Σχήμα 4 – Διαφορές στις επιδόσεις των μαθητών στις φυσικές επιστήμες ανά μεταναστευτική κατηγορία και χώρα

(επίδοση στην κλίμακα των φυσικών επιστημών – μέσος όρος)

Πηγή: PISA ΟΟΣΑ 2006

13. Η παρατήρηση αυτή επιβεβαιώνεται από εθνικούς δείκτες⁸.

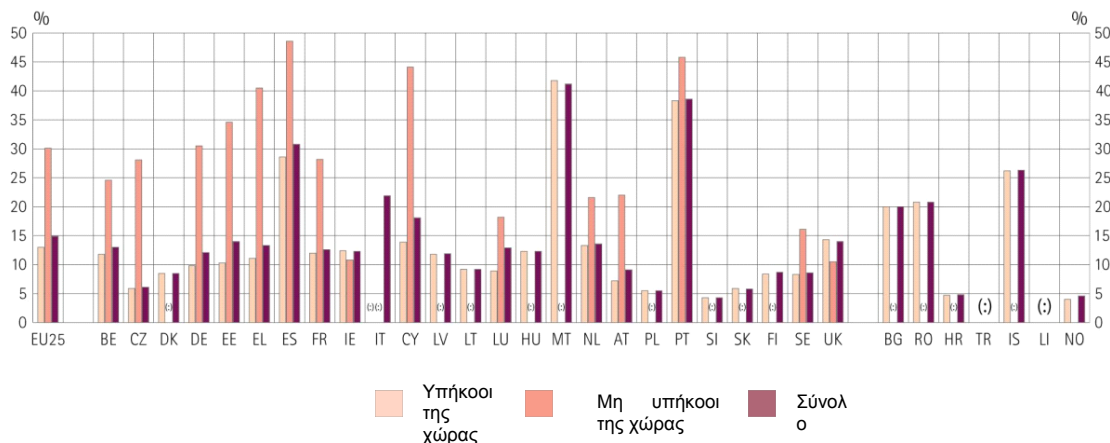
14. Αυτή η εικόνα των χαμηλών επιδόσεων όσον αφορά το μορφωτικό επίπεδο επαναλαμβάνεται και στα συγκριτικά στοιχεία που συνδέονται με την εγγραφή των μαθητών μεταναστών στα σχολεία. Αν και η κατάσταση έχει βελτιωθεί με το πέρασμα του χρόνου, στις περισσότερες χώρες δεν είναι τόσο συνηθισμένο οι μαθητές μετανάστες να εγγράφονται στην προσχολική εκπαίδευση και η τάση είναι να εγγράφονται σε μεγαλύτερη ηλικία από τους συνομηλίκους τους. Στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, λόγω του υποχρεωτικού της χαρακτήρα, δεν υπάρχουν διαφορές μεταξύ των ποσοστών συμμετοχής μαθητών μεταναστών και άλλων. Ωστόσο, στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, υπάρχει σαφής διαχωρισμός όσον αφορά την εγγραφή, αφού οι μαθητές μετανάστες υπερεκπροσωπούνται στα σχολεία επαγγελματικής κατεύθυνσης, τα οποία συνήθως δεν οδηγούν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Και, σαφέστατα, είναι πολύ μεγάλο το ποσοστό των ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο μεταξύ των μαθητών μεταναστών σχεδόν σε όλες τις χώρες. Όλοι αυτοί οι παράγοντες συντελούν στην καταγραφή χαμηλών σχετικά ποσοστών μαθητών μεταναστών που ολοκληρώνουν πανεπιστημιακές σπουδές.

15. Τέλος, στην έρευνα PISA υπογραμμίζεται ένα στοιχείο το οποίο πρέπει να ανησυχήσει τους υπεύθυνους για τη χάραξη της εκπαιδευτικής πολιτικής: σε ορισμένες χώρες οι διαφορές των επιδόσεων και στους τρεις θεματικούς τομείς είναι μεγαλύτερες στους μαθητές μετανάστες δεύτερης γενιάς παρά στους μαθητές μετανάστες πρώτης γενιάς. Αυτό σημαίνει ότι στις περιπτώσεις αυτές η εκπαίδευση έχει αποτύχει να λειτουργήσει ως παράγοντας ένταξης των μεταναστών, και μάλιστα ότι η αύξηση των διαφορών μορφωτικού επιπέδου παγώνουν και κάνουν ακόμη πιο έντονο τον κοινωνικό αποκλεισμό τους.

⁸ Βλ. για τη Γερμανία Mikrozensus, 2005· στο HB «Ethnicity and education: the evidence on minority ethnic pupils aged 5 – 16» 2006· στην Ιταλία «Scolarizzazione dei minori immigrati in Italia», CENSIS 2007.

Σχήμα 5 – Ποσοστό ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο ανά εθνικότητα, 2005

(Ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 18-24 ετών που έχουν ολοκληρώσει μόνο τον κατώτερο κύκλο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και δεν φοιτούν στην εκπαίδευση ή την επαγγελματική κατάρτιση, ανά εθνικότητα, 2005)

Πηγή: Eurostat, Labour Force Survey (έρευνα για το εργατικό δυναμικό), 2005.

2.2. Επιπτώσεις της μετανάστευσης στα εκπαιδευτικά συστήματα

16. Η προσαρμογή στην παρουσία μεγάλου αριθμού μαθητών μεταναστών δημιουργεί προκλήσεις για την εκπαίδευση σε επίπεδο τάξης, σχολείου και σχολικού συστήματος.

17. Οι τάξεις και τα σχολεία είναι αναγκαίο να προσαρμοστούν σε όσο το δυνατόν περισσότερες μητρικές γλώσσες, πολιτιστικές προοπτικές και επίπεδα. Χρειάζονται νέες, προσαρμοσμένες δεξιότητες διδασκαλίας και πρέπει να αναπτυχθούν νέοι τρόποι για να δημιουργηθούν γέφυρες με τις οικογένειες των μεταναστών και τις κοινότητές τους.

18. Σε επίπεδο σχολικού συστήματος, η παρουσία μεγάλων αριθμών μαθητών μεταναστών μπορεί να κάνει ακόμη πιο έντονη την τάση – που υπάρχει ήδη ακόμη και στα καλύτερα σχολικά συστήματα – για διαχωρισμό ανάλογα με την κοινωνικοοικονομική θέση. Το φαινόμενο αυτό μπορεί να πάρει διάφορες μορφές, όπως την αποχώρηση όσων βρίσκονται σε κοινωνικά πλεονεκτικότερη θέση από τα σχολεία με υψηλό ποσοστό μαθητών μεταναστών⁹. Όποιος και αν είναι ο μηχανισμός, το φαινόμενο αυτό αυξάνει τις διαφορές μεταξύ των σχολείων και κάνει ακόμη μεγαλύτερη την πρόκληση για ισότητα στην εκπαίδευση.

19. Η εκπαιδευτική πρόκληση πρέπει να αντιμετωπίζεται πάντοτε στο πλαίσιο της ευρύτερης κοινωνικής συνοχής, αφού τυχόν αποτυχία πλήρους ένταξης των μαθητών μεταναστών στα σχολεία είναι πολύ πιθανόν να οδηγήσει σε αποτυχημένη κοινωνική ένταξη. Το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, τα χαμηλά ποσοστά ολοκλήρωσης του σχολείου και τα υψηλά ποσοστά πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου υπονομεύουν τις ευκαιρίες των νέων μαθητών

⁹ Οι Bloem και Diaz (2007) αναφέρουν ένα σχολείο στο Aarhus της Δανίας χωρίς ούτε έναν μαθητή δανικής καταγωγής. Οι McGorman et al. (2007) περιγράφουν την κατάσταση στο Δουβλίνο 15. Οι Burgess et al. (2006) αναφέρουν ότι στο Bradford (HB) το 59% των παιδιών φοιτούν σε σχολεία με μία μόνο ταυτότητα. Οι Karsten et al. (2006) περιγράφουν ανάλογες εξελίξεις στις Κάτω Χώρες.

μεταναστών για επιτυχημένη ένταξη στην αγορά εργασίας στη μετέπειτα ζωή τους. Η αποτυχία της ένταξης στο εκπαιδευτικό σύστημα μπορεί επίσης να μην επιτρέψει την ανάπτυξη θετικών κοινωνικών δεσμών και αλληλεπίδρασης μεταξύ των διαφόρων ομάδων, πράγμα αναγκαίο για μια κοινωνία με συνοχή. Εάν τα παιδιά μεταναστών αφήσουν το σχολείο έχοντας την εμπειρία των χαμηλών επιδόσεων και του διαχωρισμού, η οποία θα τα ακολουθεί και στη μετέπειτα ζωή τους, υπάρχει ο κίνδυνος το αίσθημα αυτό να μεταφερθεί και στην επόμενη γενιά. Αντίθετα, εάν τα σχολεία επιτύχουν να καλύψουν ικανοποιητικά τις ανάγκες των μαθητών μεταναστών, προετοιμάζουν το δρόμο για την επιτυχημένη ένταξή τους στην αγορά εργασίας και στην κοινωνία. Έτσι, με τη σωστή φροντίδα των μαθητών μεταναστών επιτυγχάνεται τόσο ο στόχος της ισότητας όσο και ο στόχος της αποδοτικότητας.

20. Η μετανάστευση μπορεί να προσφέρει πολύτιμα στοιχεία στο σχολείο από πολιτισμική και εκπαιδευτική άποψη. Η συναναστροφή με ανθρώπους που έχουν άλλες απόψεις και προοπτικές μπορεί να είναι ιδιαίτερα επωφέλης τόσο για τους μαθητές όσο και για τους διδάσκοντες. Οι διαπολιτισμικές δεξιότητες και ο διάλογος με ανοχή και σεβασμό με ανθρώπους που προέρχονται από διαφορετικό πολιτιστικό περιβάλλον είναι ικανότητα που πρέπει και μπορεί να καλλιεργηθεί.

3. ΑΙΤΙΕΣ ΣΤΙΣ ΟΠΟΙΕΣ ΟΦΕΙΛΕΤΑΙ ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΠΟΥ ΠΡΟΕΡΧΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ

21. Πολλοί είναι οι παράγοντες στους οποίους μπορεί να οφείλεται το εκπαιδευτικό μειονέκτημα των παιδιών που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών που περιγράφεται πιο πάνω.

3.1. Η κατάσταση και το περιβάλλον των παιδιών που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών

22. Γενικά, η σχολική επίδοση συνδέεται στενά με τις **κοινωνικοοικονομικές συνθήκες**¹⁰. Επομένως, μια πρώτη αιτία των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι μαθητές μετανάστες είναι οι αντίξοες συχνά κοινωνικοοικονομικές συνθήκες στις οποίες ζουν. Παρόλ' αυτά, η κοινωνικοοικονομική κατάσταση δεν ευθύνεται απόλυτα για το μειονέκτημα των μαθητών μεταναστών, σύμφωνα με την έρευνα PISA οι επιδόσεις των μαθητών αυτών στο σχολείο είναι χειρότερες από εκείνες των άλλων παιδιών που ζουν σε ανάλογες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, κι αυτό είναι κάτι που συμβαίνει περισσότερο σε ορισμένες χώρες απ' ό,τι σε άλλες¹¹.

23. Καθοριστικοί παράγοντες είναι κυρίως οι ακόλουθοι:

- Οι μετανάστες και οι οικογένειές τους γνωρίζουν μια **απαξίωση της γνώσης** που έχουν συγκεντρώσει, ιδίως της μητρικής τους γλώσσας, αλλά και της γνώσης τους σχετικά με τη

¹⁰ EU-SILC (στατιστικές για το εισόδημα και τις συνθήκες διαβίωσης), 2005.

¹¹ Πίνακας στο παράρτημα και ΟΟΣΑ (2006). Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται από μελέτες όπως η Jacobs, Hanquinet & Rea (2007), αλλά αμφισβητείται από άλλες έρευνες – π.χ. οι Kristen και Granato (2004) διαπίστωσαν, έπειτα από συγκριτική ανάλυση της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης, ότι οι διαφορές μεταξύ μεταναστών και υπηκόων της χώρας σε μεγάλο βαθμό εξαλείφονται.

λειτουργία των θεσμών και των εκπαιδευτικών συστημάτων. Επιπλέον, τα προσόντα τους είναι πιθανόν να μην αναγνωρίζονται επίσημα ή να μην αξιολογούνται όπως πρέπει¹².

- Κύριος παράγοντας είναι η **γλώσσα**. Η ικανότητα χρήσης της γλώσσας διδασκαλίας αποτελεί ζωτικής σημασίας συνθήκη για την επιτυχία στο σχολείο¹³. Ακόμη και για τα παιδιά μεταναστών που έχουν γεννηθεί στη χώρα υποδοχής, αυτό μπορεί να είναι ένα θέμα εάν δεν υπάρχει η δυνατότητα η γλώσσα του σχολείου να ενισχυθεί στο σπίτι. Η γλώσσα μπορεί επίσης να αποτελέσει εμπόδιο μεταξύ των οικογενειών των μεταναστών και του σχολείου, κάνοντας πολύ δύσκολη για τους γονείς την υποστήριξη των παιδιών τους.
- Οι **προσδοκίες** έχουν πολύ μεγάλη σημασία για την εκπαίδευση. Οι οικογένειες και οι κοινότητες που αποδίδουν μεγάλη σημασία στην εκπαίδευση παρέχουν πολύ μεγαλύτερη υποστήριξη στα παιδιά τους στο σχολείο¹⁴. Οι μητέρες ασκούν ιδιαίτερη επιρροή όσον αφορά τη σχολική επίδοση¹⁵. Σε μια κοινότητα, το επίπεδο μόρφωσης και αυτονομίας των γυναικών, όπως και της δυνατότητάς τους να λαμβάνουν αποφάσεις μπορεί να επηρεάσει σε πολύ μεγάλο βαθμό τις επιδόσεις των παιδιών τους. Η ελλιπής μόρφωση των κοριτσιών δεν θα επηρεάσει μόνο τα ίδια, αλλά θα μεταφέρει το μειονέκτημα και στην επόμενη γενιά. Η αντιμετώπιση της εκπαίδευσης από τα παιδιά μπορεί να είναι λιγότερο θετική εάν ζουν σ' ένα περιβάλλον όπου η ανεργία στην κοινότητά τους είναι υψηλή και η επιτυχία στην αγορά εργασίας ή στην επιχειρηματική δραστηριότητα είναι σπάνιο φαινόμενο.
- Τα **πρότυπα ρόλων** και η υποστήριξη στους κόλπους της κοινότητας μπορεί να έχουν πολύ μεγάλη επιρροή, αλλά μπορεί και να μην υπάρχουν εάν η κοινωνικοοικονομική θέση της κοινότητας είναι αδύναμη¹⁶. Ορισμένες κοινότητες μεταναστών δίνουν ένα πολύ θετικό δείγμα από την άποψη αυτή: κάποιες ομάδες ασιατικής καταγωγής στο ΗΒ βρίσκονται σε συγκριτικά μειονεκτικότερη θέση, ωστόσο παρουσιάζουν πολύ υψηλά ποσοστά εισόδου στο εθνικό σύστημα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

3.2. Το εκπαιδευτικό περιβάλλον

24. Ακόμη και όταν το μεταναστευτικό μοντέλο είναι παρόμοιο, η επίδοση των μαθητών μεταναστών της ίδιας καταγωγής διαφέρει μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών¹⁷. Αυτό σημαίνει ότι η πολιτική και η προσέγγιση της εκπαίδευσης διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο. Η δομή του εκπαιδευτικού συστήματος και ο τρόπος με τον οποίο σχολεία και διδάσκοντες αντιμετωπίζουν τα παιδιά μεταναστών, μπορεί να έχουν σημαντικό αντίκτυπο στην επίδοση. Η πίεση που ασκείται από συνομηλίκους επηρεάζει, επίσης, την επίδοση. Οι μαθητές

¹² Το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Προσόντων (ΕΠΠ) παρέχει ένα κοινό κοινοτικό πλαίσιο για τη σύνδεση των εθνικών πλαισίων προσόντων. Πρέπει να βελτιώσει τη διαφάνεια και τη δυνατότητα μεταφοράς των προσόντων που αποκτώνται σε οποιοδήποτε κράτος μέλος, ώστε να μην αποτελεί πλέον πρόβλημα για τους μετακινούμενους πολίτες της ΕΕ.

¹³ Esser (2006).

¹⁴ Ένα μεγάλο φάσμα ερευνών, ιδιαίτερα στις ΗΠΑ, έχει ως επίκεντρο την επιρροή που ασκούν οι προσδοκίες των γονέων και της κοινότητας στη σχολική επίδοση, μεταξύ των διαφόρων εθνοτικών ομάδων. Σημαντική εργασία: Ogbu (1991).

¹⁵ Πρόοδος για την επίτευξη των στόχων της Λισαβόνας όσον αφορά την εκπαίδευση και την κατάρτιση – Δείκτες και σημεία αναφοράς, 2007.

¹⁶ Wiley (1977).

¹⁷ Βλ. ΟΟΣΑ 2006, Όταν οι μαθητές μετανάστες επιτυγχάνουν.

μετανάστες συνήθως αποδίδουν καλύτερα όταν οι συμμαθητές τους χειρίζονται πολύ καλά τη γλώσσα υποδοχής και έχουν υψηλές φιλοδοξίες όσον αφορά τη μόρφωσή τους¹⁸.

25. Ωστόσο, η τάση προς το διαχωρισμό σε πολλά συστήματα είναι ισχυρή. Πολύ συχνά οι μαθητές μετανάστες είναι συγκεντρωμένοι σε σχολεία τα οποία είναι *de facto* **απομονωμένα** από το υπόλοιπο εκπαιδευτικό σύστημα και των οποίων η ποιότητα βρίσκεται σε διαρκή πτώση, γεγονός το οποίο αντικατοπτρίζεται, για παράδειγμα, στο υψηλό ποσοστό εναλλαγής διδασκόντων. Από τη έρευνα PISA προκύπτει ότι στα σχολεία με υψηλές συγκεντρώσεις μαθητών μεταναστών οι επιδόσεις των μαθητών είναι χαμηλότερες¹⁹. Ο διαχωρισμός παρατηρείται, επίσης, μέσα στα σχολεία: υπάρχουν στοιχεία που αποδεικνύουν ότι η **ομαδοποίηση/κατάταξη ανάλογα με τις δυνατότητες** τοποθετεί δυσανάλογα υψηλό ποσοστό μαθητών μεταναστών σε κατευθύνσεις με λιγότερες απαιτήσεις, αντικατοπτρίζοντας, πιθανόν, το χαμηλό αρχικό επίπεδο σχολικών επιδόσεων και/ή γλωσσικής ικανότητας²⁰. Τέλος, η υψηλή συγκέντρωση μαθητών μεταναστών σε ειδικά σχολεία για παιδιά με αναπηρία, που παρατηρείται σε ορισμένες χώρες, αποτελεί ακραία περίπτωση διαχωρισμού²¹. *A priori* είναι μάλλον απίθανο οι μαθητές μετανάστες να αντιμετωπίζουν πολύ διαφορετικό βαθμό προβλημάτων ανάλογα με τη χώρα.

26. Κάθε είδους σχολικός διαχωρισμός αποδυναμώνει την ικανότητα της εκπαίδευσης να επιτύχει έναν από τους κυριότερους στόχους της, δηλαδή, την κοινωνική ένταξη, την καλλιέργεια της φιλίας και των κοινωνικών δεσμών μεταξύ των παιδιών μεταναστών και των συνομηλίκων τους²². Γενικά, όσο περισσότερο η σχολική πολιτική αντιτίθεται σε κάθε μορφής *de facto* διαχωρισμού των μαθητών μεταναστών, τόσο καλύτερη θα είναι εμπειρία του σχολείου.

27. Οι εκπαιδευτικές προσεγγίσεις μπορούν να συμβάλουν στην επίλυση του προβλήματος των χαμηλών προσδοκιών που προαναφέρθηκε. Οι προσδοκίες που διαμορφώνονται, για παράδειγμα, όσον αφορά τους μαθητές των οποίων η ικανότητα προφορικής επικοινωνίας είναι λιγότερο αναπτυγμένη (στους οποίους πιθανότατα, λόγω γλώσσας, περιλαμβάνονται πολλοί μαθητές μετανάστες) ίσως υποτιμά τις δυνατότητές τους.

3.3. Ορισμένες θετικές αντιδράσεις από την πλευρά της πολιτικής

28. Με βάση την έρευνα και την ανταλλαγή εμπειριών έχουν προσδιοριστεί πολιτικές και προσεγγίσεις που μπορούν να συμβάλλουν στην εκπαιδευτική επιτυχία των μαθητών μεταναστών. Γενικά, από την έρευνα προκύπτει ότι η σχολική επίδοση των μαθητών μεταναστών είναι καλύτερη όταν δεν συνδέεται ιδιαίτερα με την κοινωνικοοικονομική θέση.

¹⁸ Σπουδαία μελέτη για το θέμα αυτό είναι η Coleman et al. (1966), στην οποία αποδεικνύεται ότι οι μαθητές που προέρχονται από μειονότητες σε σχολεία στα οποία υφίστανται διαχωρισμό αποδίδουν πολύ λιγότερο από τις δυνατότητές τους. Ο Farley (2005) εξέτασε πιο πρόσφατες έρευνες σχετικά με την επιρροή των συνομηλίκων στις σχολικές επιδόσεις και τα συμπεράσματά του υποστηρίζουν παλαιότερες διαπιστώσεις.

¹⁹ Βλ. πίνακα παραρτήματος.

²⁰ Schofield (2006). Οι συνέπειες του χωρισμού των μαθητών σε κατευθύνσεις από τα πρώτα στάδια για την ισότητα στην εκπαίδευση έχει ήδη εξεταστεί στην ανακοίνωση της Επιτροπής «Αποδοτικότητα και ισότητα στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης».

²¹ Για παράδειγμα, το 1999 οι μαθητές μετανάστες στη Γερμανία αποτελούσαν το 9,4% του συνολικού πληθυσμού, αλλά το 15% του πληθυσμού των ειδικών σχολείων. Βλ. επίσης EUMC (2004). Ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός για την ανάπτυξη της Ειδικής Αγωγής πραγματοποιεί συγκριτική ανάλυση της κατάστασης των μαθητών μεταναστών στην ειδική αγωγή στα 23 κράτη μέλη. Τα αποτελέσματα θα δημοσιευτούν στις αρχές του 2009.

²² Rutter et al. (1979).

Με άλλα λόγια, τα συστήματα τα οποία δίνουν απόλυτη προτεραιότητα στην ισότιμη εκπαίδευση είναι αποτελεσματικότερα όσον αφορά την κάλυψη των ιδιαίτερων αναγκών τους. Η συνολική στρατηγική για όλα τα επίπεδα και όλες τις πτυχές του συστήματος θα έχει καλύτερα αποτελέσματα· τα αποσπασματικά μέτρα μεταθέτουν απλώς τα προβλήματα της ανισότητας ή των χαμηλών επιδόσεων από ένα τμήμα του συστήματος σε άλλο. Επιπλέον, η πολιτική για την προώθηση της ισότητας στην εκπαίδευση έχει καλύτερα αποτελέσματα μέσα σ' ένα ευρύτερο πλαίσιο με σκοπό τη διαμόρφωση μιας κοινωνίας χωρίς αποκλεισμούς.

29. Υπάρχει, επίσης, ένα φάσμα στρατηγικών για την αντιμετώπιση συγκεκριμένων πτυχών των σχολικών εμπειριών που βιώνουν οι μαθητές μετανάστες.

- Όλα τα κράτη μέλη θεωρούν ότι η γνώση της **γλώσσας υποδοχής** είναι το κλειδί για την ένταξη και όλα έχουν λάβει ειδικά μέτρα για το σκοπό αυτό²³, για παράδειγμα, μαθήματα γλώσσας για τους νεοαφιχθέντες μαθητές μετανάστες (ορισμένες φορές προσφέρονται και στους μαθητές που προέρχονται από γονείς μετανάστες και έχουν γεννηθεί στη χώρα υποδοχής, αλλά δεν χειρίζονται ικανοποιητικά τη γλώσσα της). Άλλες πρακτικές προωθούν την ικανότητα χρήσης της γλώσσας σε όσο το δυνατόν μικρότερη ηλικία – αξιολόγηση των γλωσσικών ικανοτήτων για όλα τα παιδιά, προσχολική γλωσσική εκπαίδευση, καθώς επίσης τον εφοδιασμό των δασκάλων με τις απαραίτητες ικανότητες για να διδάξουν τη γλώσσα υποδοχής ως δεύτερη γλώσσα.
- Εκτός από την έμφαση που δίνεται στη γλώσσα υποδοχής, έχουν καταβληθεί προσπάθειες και για την προαγωγή της εκμάθησης της **γλώσσας καταγωγής**, πολλές φορές στο πλαίσιο διμερών συμφωνιών με άλλα κράτη μέλη που προβλέπονται από την οδηγία 77/486/ΕΟΚ²⁴. Το πεδίο της εκμάθησης αυτής διευρύνεται με νέες ευκαιρίες για κινητικότητα, επικοινωνία με τη χώρα καταγωγής μέσω του διαδικτύου και των μέσων ενημέρωσης και την *ηλεκτρονική αδελφοποίηση (e-twinning)* σχολείων από τη χώρα υποδοχής και τη χώρα καταγωγής. Υπάρχουν στοιχεία που αποδεικνύουν ότι η ενίσχυση της γλώσσας καταγωγής μπορεί να αποτελέσει πλεονέκτημα από εκπαιδευτική άποψη. Η ευχέρεια χρήσης της γλώσσας καταγωγής είναι πολύτιμη για το πολιτιστικό κεφάλαιο και για την αυτοπεποίθηση των παιδιών μεταναστών και μπορεί επίσης να αντιπροσωπεύει ένα σημαντικό προσόν για τη μελλοντική απασχολησιμότητά τους. Επιπλέον, για ορισμένες οικογένειες μεταναστών η επιστροφή στη χώρα καταγωγής μπορεί να είναι επιθυμητή επιλογή και η εκμάθηση της γλώσσας καταγωγής διευκολύνει την επιλογή αυτή.
- Πολλές χώρες προσφέρουν **εξειδικευμένη υποστήριξη** για να αντισταθμίσουν το εκπαιδευτικό μειονέκτημα. Τα μέτρα αυτά, αν και δεν απευθύνονται στις ίδιες τις ομάδες μεταναστών, πολύ συχνά τις αφορούν ιδιαίτερα. Μπορεί να απευθύνονται σε άτομα, όπως οι υποτροφίες και οι πιθανές ποσοστάσεις για την εισαγωγή σε εκπαιδευτικά ιδρύματα κύρους (οι ποσοστάσεις είναι συχνά πολύ αμφιλεγόμενες). Άλλα μέτρα απευθύνονται στις οικογένειες, με τη μορφή επιχορηγήσεων που εξαρτώνται από τη φοίτηση στο σχολείο ή από την επίδοση· σύμφωνα με τα στοιχεία τα μέτρα αυτά είχαν κάποια επιτυχία. Εξειδικευμένη υποστήριξη παρέχεται, επίσης, σε **σχολεία** στα οποία το ποσοστό των μαθητών μεταναστών είναι υψηλό, αλλά τα αποτελέσματα είναι μάλλον μέτρια, ίσως λόγω απουσίας της κρίσιμης μάζας ή λανθασμένου στόχου²⁵.

²³ Βλ. την έκθεση Eurydice σχετικά με την ένταξη στο σχολείο των μεταναστών μαθητών (2004)· η έκθεση αυτή θα επικαιροποιηθεί εντός του 2008.

²⁴ Έκθεση Eurydice σχετικά με την ένταξη στο σχολείο των μαθητών μεταναστών (2004).

²⁵ Βλ. τη βάση της μεταρρύθμισης που αφορά τις ζώνες προτεραιότητας για την παιδεία στη Γαλλία.

- Υπάρχουν πολυάριθμα προγράμματα που προσφέρουν **συμπληρωματική εκπαιδευτική υποστήριξη** σε ομάδες-στόχους, π.χ. κέντρα μελέτης και εργασιών μετά τα κανονικά μαθήματα, πολλές φορές σε συνεργασία με την κοινότητα. Στα προγράμματα αυτά παρέχεται **καθοδήγηση και επίβλεψη** των παιδιών, π.χ. από σπουδαστές της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Τα μέτρα αυτά έχουν αποδειχτεί ιδιαίτερα επιτυχημένα όταν αναλαμβάνονται από άτομα της ίδιας καταγωγής και όταν αποτελούν μέρος μιας ευρύτερης **συνεργασίας με ενώσεις γονέων και φορείς των κοινοτήτων**, η οποία μπορεί να περιλαμβάνει και άλλα μέτρα όπως διορισμός σχολικών διαμεσολαβητών²⁶.
- Τα **σχολεία δεύτερης ευκαιρίας** έχουν χρησιμοποιηθεί σε ορισμένα συστήματα, αλλά με τη σαφή διευκρίνιση ότι δεν πρέπει να αποτελέσουν μια παράλληλη διέξοδο παιδείας, που θα οδηγήσει στο διαχωρισμό όσους δεν επιτυγχάνουν στο επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα. Η **εκπαίδευση των ενηλίκων**, ιδίως η εκμάθηση γλωσσών, προωθείται ευρέως μεταξύ των κοινοτήτων μεταναστών, με στόχο ιδίως την αποτροπή της μεταφοράς από γενιά σε γενιά του εκπαιδευτικού μειονεκτήματος που προαναφέρεται και τη διευκόλυνση της επικοινωνίας μεταξύ σχολείου και οικογενειών.
- Η **προσχολική εκπαίδευση** αποφέρει σημαντικά αποτελέσματα²⁷. Και όταν αποδίδεται ιδιαίτερη προσοχή στην ανάπτυξη της γλώσσας, μπορεί να προσφέρει στους μαθητές μετανάστες ένα σημαντικό εφόδιο για τη μετέπειτα φοίτησή τους στο σχολείο²⁸. Ωστόσο, όπως σημειώνεται στο τμήμα 2.1, τα παιδιά μεταναστών έχουν τα χαμηλότερα ποσοστά πρόσβασης στις δομές αυτές: τα συστήματα τα οποία έχουν εφαρμόσει οικονομική υποστήριξη προς τις κοινωνικά μειονεκτούσες οικογένειες όσον αφορά την πρόσβαση σε δομές φροντίδας των παιδιών, έχουν δείξει καλά αποτελέσματα²⁹.
- Η **ενιαία εκπαίδευση**, η οποία εξουδετερώνει τις τάσεις προς το διαχωρισμό που προαναφέρθηκαν, αποτελεί ρητό στόχο σε ορισμένα συστήματα. Εάν ο διαχωρισμός εδραιωθεί είναι δύσκολο να εξαλειφθεί και για το λόγο αυτό οι χώρες που αρχίζουν τώρα να δέχονται μεγάλο αριθμό μεταναστών θα ήταν καλό να εφαρμόσουν μια **στρατηγική πρόληψης**, ώστε να εξασφαλίσουν τη διατήρηση της κοινωνικοοικονομικής και εθνικής ισορροπίας ευθύς εξαρχής. Μπορούν να δημιουργηθούν δίκτυα σχολείων και υπηρεσιών ώστε οι μετανάστες μαθητές να κατανεμηθούν και να αποφευχθούν οι συγκεντρώσεις. Τα μέτρα για τη βελτίωση της ελκυστικότητας των σχολείων στα οποία φοιτά μεγάλος αριθμός μειονεκτούντων μαθητών – η δημιουργία των επονομαζόμενων «**σχολείων-μαγνητών**»³⁰ έχει αποδώσει ενθαρρυντικά αποτελέσματα.

²⁶ Βλ. παραδείγματα στο παράρτημα.

²⁷ Βλ. την ανακοίνωση της Επιτροπής με τίτλο «Αποδοτικότητα και ισότητα στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης», COM(2006) 481 τελικό και τα συμπεράσματα του Συμβουλίου για την Παιδεία του Νοεμβρίου 2007 «Εκπαίδευση και κατάρτιση ως βασική κινητήρια δύναμη της στρατηγικής της Λισσαβώνας».

²⁸ Για παράδειγμα, οι Spies, Büchel και Wagner (2003) διαπίστωσαν ότι η φοίτηση στο νηπιαγωγείο στη Γερμανία αύξησε κατά πολύ τις πιθανότητες τα παιδιά μεταναστών να εγγραφούν σε δευτεροβάθμια σχολεία υψηλότερου επιπέδου.

²⁹ Ένα σημαντικό και πολύ καλό παράδειγμα είναι το πρόγραμμα HeadStart στις ΗΠΑ, που αναφέρεται στο παράρτημα.

³⁰ Τα σχολεία-μαγνήτες πρωτοδημιουργήθηκαν στις ΗΠΑ στα τέλη της δεκαετίας του 70. Η αρχή τους είναι η προσέλκυση μαθητών από διάφορες μεσοαστικές γειτονιές σε μια μητροπολιτική περιοχή μέσω της παροχής ενδιαφερόντων και σπάνιων προγραμμάτων σπουδών και δραστηριοτήτων. Με τον τρόπο αυτό μπορεί να αποκατασταθεί η κοινωνικοοικονομική ισορροπία στο σχολείο και παράλληλα να ενισχυθεί το εκπαιδευτικό πρόγραμμα σε ευάλωτες συνοικίες. Σχολεία-μαγνήτες έχουν δημιουργηθεί και στην Ευρώπη – βλ. <http://schulpreis.bosch-stiftung.de>.

- Βασικό στάδιο είναι να εξασφαλιστούν **ποιοτικά πρότυπα** σε όλα τα σχολεία. Για την ανάπτυξη της ποιότητας χρειάζονται πολιτικές που δημιουργήσουν γέφυρες με τους γονείς, θα βελτιώσουν την υποδομή, θα διευρύνουν τις εξωσχολικές δραστηριότητες και θα εδραιώσουν τον πολιτισμό του σεβασμού. Δεσπόζουσα θέση σε κάθε είδους πρακτική έχει **η διδασκαλία και η καθοδήγηση**³¹. Ορισμένα συστήματα έχουν προσπαθήσει να αντιμετωπίσουν το υψηλό ποσοστό εναλλαγής διδασκόντων στα μειονεκτούντα σχολεία με τη δημιουργία κινήτρων προκειμένου οι διδάσκοντες να επιλέξουν και να παραμείνουν στα σχολεία αυτά. Η **κατάρτιση και επαγγελματική εξέλιξη των διδασκόντων** ώστε να μπορούν να αντιμετωπίσουν τη διαφορετικότητα και να προσφέρουν κίνητρα στα παιδιά που βρίσκονται σε ευαίσθητη θέση είναι μια πρακτική που επιλέγεται όλο και συχνότερα. Η **αύξηση του αριθμού των διδασκόντων που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών** αποτελεί συγκεκριμένο στόχο σε πολλά συστήματα.
- Η βαθύτερη γνώση του πολιτισμού τους και του πολιτισμού των άλλων μπορεί να ενισχύσει την αυτοπεποίθηση των μαθητών μεταναστών και να συμβάλει στην καλλιέργεια της προσωπικότητας όλων των μαθητών. Αυτή η **διαπολιτισμική παιδεία** κατά κανένα τρόπο δεν πρέπει να αποδυναμώνει τον πρωταρχικό στόχο που αφορά την ταυτότητα, τις αξίες και τα σύμβολα της χώρας υποδοχής. Σημαίνει πάνω από όλα καλλιέργεια του **αλληλοσεβασμού**, ανάπτυξη της ικανότητας κατανόησης των αρνητικών συνεπειών των προκαταλήψεων και των στερεοτύπων και της ικανότητας υιοθέτησης διαφορετικής άποψης³², ενώ παράλληλα αυξάνει τις γνώσεις και επιδιώκει το σεβασμό των βασικών αξιών και των θεμελιωδών δικαιωμάτων της κοινωνίας υποδοχής.

4. ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ ΣΕ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

30. Το περιεχόμενο και η οργάνωση της εκπαίδευσης και της κατάρτισης εμπίπτουν στις αρμοδιότητες των κρατών μελών. Οι στρατηγικές πρέπει να σχεδιάζονται και να υλοποιούνται σε εθνικό ή περιφερειακό επίπεδο. Τα κράτη μέλη έχουν εκφράσει ενδιαφέρον για συνεργασία στο θέμα της ένταξης των παιδιών μεταναστών. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή μπορεί να διευκολύνει αυτού του είδους τη συνεργασία. Ο κοινός χαρακτήρας της πρόκλησης και των παραγόντων που βρίσκονται πίσω από αυτήν, σε συνδυασμό με το φάσμα των προσεγγίσεων που ακολουθούνται από τα κράτη μέλη, τις περιφέρειες και τις πόλεις, αποτελούν πρόσφορο έδαφος για εποικοδομητικό διάλογο.

31. Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει ήδη αναλάβει διάφορα είδη δραστηριοτήτων οι οποίες έχουν άμεσες ή έμμεσες επιπτώσεις στις πολιτικές των κρατών μελών για τα θέματα αυτά. Επιπλέον, πρέπει να εξεταστεί ο ρόλος που διαδραμάτισε η οδηγία 77/486/ΕΟΚ στη διαμόρφωση της πολιτικής στο συγκεκριμένο τομέα.

4.1. Ρόλος των προγραμμάτων και των ενεργειών της ΕΕ

32. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υποστηρίζει ήδη μια σειρά προγραμμάτων και ενεργειών, τα οποία αφορούν, μεταξύ άλλων, και το θέμα αυτό. Το 2005 η Επιτροπή κατέθεσε ένα «κοινό πρόγραμμα για την ένταξη - πλαίσιο σχετικά με την ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην

³¹ Έκθεση McKinsey (2007).

³² Βλ. τις συστάσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τις βασικές ικανότητες για τη διά βίου μάθηση, ιδίως τις ικανότητες αριθ. 6 (κοινωνικές ικανότητες και ικανότητα του πολίτη) και αριθ. 9 (πολιτιστική ευαισθητοποίηση).

Ευρωπαϊκή Ένωση»³³, προτείνοντας μέτρα για την πρακτική εφαρμογή των κοινών βασικών αρχών για την ενσωμάτωση³⁴, καθώς και μια σειρά μηχανισμών υποστήριξης της ΕΕ, όπως τα εθνικά σημεία επαφής για την ένταξη, το ευρωπαϊκό φόρουμ για την ένταξη και οι ετήσιες εκθέσεις για τη μετανάστευση και την ένταξη. Επιπλέον, το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ένταξης των Υπηκόων Τρίτων Χωρών προωθεί μέτρα ένταξης για τα παιδιά και τους νέους που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών. Στις συστάσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τις βασικές ικανότητες για τη διά βίου μάθηση, της 18ης Δεκεμβρίου 2006, αναφέρονται η αντιμετώπιση, οι γνώσεις και οι δεξιότητες με τις οποίες πρέπει να εφοδιάζει η εκπαίδευση τους ανθρώπους με στόχο την προσωπική τους ολοκλήρωση και εξέλιξη, την ενεργό δράση τους στην κοινωνία, την κοινωνική ένταξη και την απασχόληση στη σύγχρονη Ευρώπη. Οι ικανότητες αριθ. 6 (κοινωνικές ικανότητες και ικανότητα του πολίτη) και αριθ. 9 (πολιτιστική ευαισθητοποίηση) έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε σχέση με τα υψηλά ποσοστά μαθητών μεταναστών και είναι δυνατόν να χρησιμεύσουν για την ανάπτυξη των εθνικών προσεγγίσεων για την εκπαίδευση.

33. Το πρόγραμμα για τη διά βίου μάθηση και ειδικά οι ενέργειες Comenius (σχολική εκπαίδευση), Leonardo da Vinci (επαγγελματική κατάρτιση) και Grundtvig (εκπαίδευση ενηλίκων), καθώς και το πρόγραμμα Νεολαία υποστηρίζουν σχέδια διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, ένταξης μεταναστών μαθητών στα σχολεία και κοινωνικής ένταξης μειονεκτούντων νέων. Παραδείγματα αναφέρονται στο παράρτημα.

34. Η πολιτική για τη συνοχή, μέσω των διαρθρωτικών ταμείων και ιδίως του ΕΚΤ και του ΕΤΠΑ, έχει τη δυνατότητα να υποστηρίξει σχέδια κοινωνικής ένταξης και μέτρα σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Οι «περιφέρειες για την οικονομική αλλαγή» μέσω της πρωτοβουλίας του προγράμματος URBACT θα διαμορφώσουν διεθνικές συνεργασίες και ανταλλαγές βέλτιστων πρακτικών. Υψηλής προτεραιότητας θέμα είναι η κοινωνική ένταξη των νέων που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών. Το κοινοτικό πρόγραμμα PROGRESS για την απασχόληση και την κοινωνική αλληλεγγύη προσφέρει, επίσης, ευρύ πεδίο για διακρατική συνεργασία.

35. Το 2007 ευρωπαϊκό έτος ίσων ευκαιριών για όλους και το 2008 ευρωπαϊκό έτος διαπολιτισμικού διαλόγου παρέχουν, επίσης, ένα πλαίσιο για την προώθηση της συζήτησης σε ευρωπαϊκό επίπεδο σχετικά με την ένταξη και τους μετανάστες νέους.

4.2. Ανταλλαγές σχετικά με τις πολιτικές σε ευρωπαϊκό επίπεδο

36. Η ανοικτή μέθοδος συντονισμού για την εκπαίδευση και την κατάρτιση προσφέρει στα κράτη μέλη ένα φόρουμ συνεργασίας και ανταλλαγών σχετικά με τις κοινές προκλήσεις που αφορούν την εκπαίδευση. Η Επιτροπή, το Δεκέμβριο του 2008, θα υποβάλει προτάσεις για ένα νέο πλαίσιο σχετικά με τη διαδικασία αυτή, που θα μπορούσαν, μεταξύ άλλων, να διευκολύνουν τις ανταλλαγές σε επίπεδο πολιτικής για το θέμα αυτό. Θα μπορούσε, επίσης, να συμπεριληφθεί η διερεύνηση της πιθανότητας ανάπτυξης δεικτών ή σημείων αναφοράς σχετικά με τις διαφορές μεταξύ των μαθητών μεταναστών και των μαθητών που κατάγονται από τη χώρα υποδοχής όσον αφορά το μορφωτικό επίπεδο και το ποσοστό εγγραφής στα σχολεία.

³³ COM(2005) 389

³⁴ Έγγραφο του Συμβουλίου 14615/04.

37. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συνεργάζεται στενά με διεθνείς οργανισμούς οι οποίοι ασχολούνται με τα θέματα της εκπαίδευσης και της μετανάστευσης, όπως ο ΟΟΣΑ και το Συμβούλιο της Ευρώπης. Η συνεργασία αυτή θα εξακολουθήσει να αποτελεί προτεραιότητα.

4.3. Ο ρόλος της οδηγίας 77/486/ΕΟΚ περί της σχολικής φοιτήσεως των τέκνων διακινουμένων εργαζομένων³⁵

38. Στο πλαίσιο του προβληματισμού σχετικά με την πολιτική που καθορίζεται στο παρόν έγγραφο, ανακύπτει το ερώτημα σχετικά με το ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει η οδηγία 77/486/ΕΟΚ στο μέλλον στη χάραξη των εθνικών πολιτικών.

39. Η μεταφορά, η εφαρμογή και η παρακολούθηση της οδηγίας, όπως αποδείχτηκε, είχαν δυσκολίες³⁶, επειδή, ενμέρει τουλάχιστον, το πλαίσιο της διαχείρισης της μετανάστευσης μέσω διμερών συμφωνιών των κρατών μελών βάσει του οποίου είχε εκπονηθεί η οδηγία δεν ίσχυε πλέον κατά το χρόνο της έγκρισής της. Με δεδομένες τις δυσκολίες που υπήρξαν σχετικά με τη διμερή συνεργασία, η οποία ήταν απαραίτητη για την τυπική εφαρμογή της οδηγίας στην τότε ΕΚ των εννέα κρατών μελών, δεν είναι προφανές με ποιον τρόπο μπορεί να βελτιωθεί η εφαρμογή της σήμερα στην ΕΕ των 27 κρατών μελών.

40. Δεύτερον, υπάρχει ένα θέμα όσον αφορά το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας. Σήμερα, η πρόκληση αφορά σε πολύ μεγάλο βαθμό την εκπαίδευση των παιδιών που προέρχονται από τρίτες χώρες. Η κατάσταση αυτή δεν καλύπτεται από την οδηγία.

41. Τέλος, πρέπει να αξιολογηθεί η προστιθέμενη αξία των διατάξεων της οδηγίας για τη χάραξη της εκπαιδευτικής πολιτικής. Η πρώτη διάταξη της οδηγίας σύμφωνα με την οποία τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα «ώστε να παρέχεται στην επικράτειά τους [υπέρ των τέκνων των διακινουμένων εργαζομένων] δωρεάν εκπαίδευση υποδοχής, η οποία περιλαμβάνει ιδίως τη διδασκαλία της επίσημης γλώσσας ή μιας από τις επίσημες γλώσσες του κράτους υποδοχής» φαίνεται ότι δεν είχε μεγάλο αντίκτυπο στη διαμόρφωση των πολιτικών των κρατών μελών λόγω των πολύπλοκων προκλήσεων που περιγράφονται στην οδηγία. Κάθε κράτος μέλος ανέπτυξε τη δική του προσέγγιση όσον αφορά τη διδασκαλία της γλώσσας της χώρας υποδοχής. Εξετάζοντας τα ευρύτερα θέματα που αφορούν τη διδασκαλία των παιδιών που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών, προκύπτει το ερώτημα εάν τα κράτη μέλη θα είχαν μεγαλύτερο όφελος από την οδηγία ή από ένα συνδυασμό ανταλλαγών σχετικά με την πολιτική και υποστηρίξις προγραμμάτων για την ανάπτυξη πολιτικής.

Η δεύτερη διάταξη της οδηγίας σύμφωνα με την οποία τα κράτη μέλη λαμβάνουν «σε συνεργασία με τα κράτη καταγωγής τα κατάλληλα μέτρα με σκοπό την προώθηση σε συνδυασμό με την κανονική εκπαίδευση, της διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας και του πολιτισμού της χώρας καταγωγής» επιτρέπει μεγάλο περιθώριο ευελιξίας όσον αφορά τον τρόπο εκπλήρωσης της υποχρέωσης αυτής. Ο αντίκτυπός της ήταν αποσπασματικός³⁷ και μπορεί, κάτω από τις συνθήκες που περιγράφονται στο τμήμα 3.1 πιο πάνω, να θεωρηθεί ως έγκυρη προσέγγιση από εκπαιδευτική άποψη. Επιπλέον, η ενδοκοινοτική κινητικότητα των εργαζομένων αυξήθηκε πάρα πολύ τα τελευταία χρόνια μετά τις διευρύνσεις του 2004 και του 2007. Το γεγονός αυτό είναι πιθανόν να ανανεώσει το ενδιαφέρον για την προώθηση της εκμάθησης της γλώσσας καταγωγής μεταξύ των παιδιών μεταναστών γενικά. Δεν είναι ακόμη

³⁵ Οδηγία 77/486/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 25ης Ιουλίου 1977, περί της σχολικής φοιτήσεως των τέκνων διακινουμένων εργαζομένων (ΕΕ L 199 της 6.8.1977, σ. 32-33).

³⁶ Βλ. COM (94)80 και έκθεση Eurydice 2004.

³⁷ Έκθεση Eurydice 2004.

σαφές εάν ο καλύτερος τρόπος για να εφαρμοστεί αυτό στην πράξη είναι τα νομοθετικά μέσα που θα βασίζονται στα διαφορετικά νομικά καθεστώτα που προβλέπονται από τη Συνθήκη για τους υπηκόους της ΕΕ και τους υπηκόους των τρίτων χωρών ή η προώθηση των εθελοντικών ρυθμίσεων εντός ή εκτός του πλαισίου του συστήματος τυπικής εκπαίδευσης. Σύμφωνα με την απαίτηση της οδηγίας για επίτευξη του στόχου αυτού σε συνεργασία με το κράτος μέλος καταγωγής, η δημιουργία δικτύων και η αδελφοποίηση σχολείων θα μπορούσαν να συμβάλουν στην ανάπτυξη της διδασκαλίας της γλώσσας καταγωγής σε συγκεκριμένα σχολεία ή κοινότητες με την υποστήριξη του προγράμματος για τη διά βίου μάθηση. Θα μπορούσε επίσης να αναπτυχθεί η κατάρτιση των διδασκόντων για την υποστήριξη της διδασκαλίας αυτής.

5. ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ

42. Η Επιτροπή πιστεύει ότι θα ήταν πολύ χρήσιμο να πραγματοποιηθεί μια διαβούλευση με τα ενδιαφερόμενα μέρη σχετικά με την εκπαιδευτική πολιτική για τα παιδιά που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών. Τα ενδιαφερόμενα μέρη καλούνται να γνωστοποιήσουν τις απόψεις τους σχετικά με:

- την πρόκληση όσον αφορά την πολιτική·
- την ορθή αντιμετώπιση της πρόκλησης αυτής από την πολιτική·
- τον πιθανό ρόλο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την υποστήριξη των κρατών μελών όσον αφορά την αντιμετώπιση των προκλήσεων αυτών· και
- το μέλλον της οδηγίας 77/486/ΕΟΚ.

43. Οι γενικές ερωτήσεις που ακολουθούν μπορούν να χρησιμεύσουν ως οδηγός για τη διατύπωση των απόψεων.

A. Η πρόκληση όσον αφορά την πολιτική

1. Ποιες είναι οι σημαντικές προκλήσεις όσον αφορά την πολιτική που συνδέονται με την παροχή ορθής εκπαίδευσης στα παιδιά που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών; Εκτός από αυτές που αναφέρονται στο παρόν έγγραφο, υπάρχουν άλλες που πρέπει να ληφθούν υπόψη;

B. Η αντιμετώπιση της πρόκλησης από την πολιτική

2. Ποια είναι η κατάλληλη αντιμετώπιση των προκλήσεων αυτών από πλευράς πολιτικής; Υπάρχουν άλλες πολιτικές και προσεγγίσεις, πέρα από αυτές που αναφέρονται στο παρόν έγγραφο, που πρέπει να ληφθούν υπόψη;

Γ. Ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης

3. Ποιες ενέργειες πρέπει να γίνουν μέσω των ευρωπαϊκών προγραμμάτων που θα έχουν θετικό αντίκτυπο στην εκπαίδευση των παιδιών που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών;

4. Πώς πρέπει να αντιμετωπιστούν τα θέματα αυτά στο πλαίσιο της ανοικτής μεθόδου συντονισμού για την εκπαίδευση και την κατάρτιση; Πιστεύετε ότι πρέπει να διερευνηθεί η πιθανότητα ανάπτυξης δεικτών και/ή σημείων αναφοράς με σκοπό να επικεντρωθούν οι προσπάθειες στη μείωση των διαφορών όσον αφορά το μορφωτικό επίπεδο;

Δ. Το μέλλον της οδηγίας 77/486/ΕΟΚ

5. Ποιο ρόλο μπορεί να διαδραματίσει η οδηγία 77/486/ΕΟΚ στην υποστήριξη της πολιτικής των κρατών μελών για τα θέματα αυτά, λαμβανομένου υπόψη του ιστορικού της εφαρμογής της και τη μεταβολή των μεταναστευτικών ροών μετά την έγκρισή της; Πιστεύετε ότι πρέπει να διατηρηθεί ως έχει, ότι πρέπει να προσαρμοστεί ή ότι πρέπει να καταργηθεί; Θα προτείνετε εναλλακτικές προσεγγίσεις για την υποστήριξη των πολιτικών των κρατών μελών όσον αφορά τα θέματα που εξετάζει;

44. Η διαβούλευση σχετικά με τα προαναφερθέντα θέματα θα παραμείνει ανοικτή έως την 31η Δεκεμβρίου 2008.

45. Διεύθυνση αποστολής των συνεισφορών:

European Commission
DG Education and Culture
Consultation on Education and Migration
B-1049 Bruxelles
E-mail EAC-migrantchildren@ec.europa.eu

46. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα αναλύσει τα αποτελέσματα της διαβούλευσης αυτής και θα δημοσιεύσει τα συμπεράσματά της στις αρχές του 2009. Παρακαλείστε να σημειώσετε ότι οι συνεισφορές και τα ονόματα των συντακτών τους ενδέχεται να δημοσιευτούν, εκτός εάν οι συντάκτες εκφράσουν τη ρητή άρνησή τους για τη δημοσίευση κατά την αποστολή της συνεισφοράς.